

Diskursanalyse som historisk metode

En nytolkning af Ulfsbækmødet 1629

Af Asser Amdisen

Diskursanalyse er op gennem 1980'erne blevet en modestrømning inden for historie på internationalt plan. I denne artikel giver stud.mag. Asser Amdisen et konkret eksempel på anvendelse af diskursanalyse i form af en undersøgelse af Ulfsbækmødets placering i den udenrigspolitiske diskurs 1628-29. Det sker i et opgør med Knud J.V. Jespersens tolkning af Ulfsbækmødet fra 1982, som artiklen hævder kan rykkes gennem en analyse af den udenrigspolitiske diskurs 1628-29. Med dette som eksempel argumenteres der for, at diskursanalysen kan udvikles til en overbygning på kildekritikken, som kan give os mere kvalificeret viden.

Indledning

Mødet mellem Christian IV og den svenske konge Gustav II Adolf i Ulfsbæk præstegård i februar 1629 indtager en vigtig plads i historien om det danske engagement i Trediveårskrigen. Efter Christian IV's nederlag ved Lutter am Barenberg i 1626 havde kejserlige tropper besat hertugdømmerne og Jylland, mens Fyn, Sjælland, Skånelandene og Norge stadig var under dansk kontrol. I 1628 indledtes de første manøvrer i retning af en fred mellem Christian IV og den tyske kejser Ferdinand II, men samtidig havde den kejserlige besættelse ført til, at konflikten med Sverige var blevet neddæmpet, og at man havde indgået traktater, hvori gensidig hjælp sikredes.¹ I december 1628 opfordrede Christian IV til et møde mellem ham selv og den svenske konge. Dette møde fandt sted i Ulfsbæk i febru-

1. Bl.a. Traktat mellem Danmark og Sverige angående gensidig understøttelse af 28. april 1628 og Overenskomst mellem Christian IV og Gustav II Adolf angående Stralsunds defension af 17. september 1628. L. Laursen (udg.), *Danmark-Norges traktater 1523-1750 med dertil hørende aktstykker*, Fjerde bind: 1626-1649. København 1917, nr. 3 og 4.

ar 1629, men førte ikke til konkrete resultater, og den 12. maj undertegnedes en foreløbig fred mellem Christian IV og kejseren.²

Ulfsbækmødet mellem de to skandinaviske stormagters overhoveder i februar 1629 har altid stået som et vendepunkt i Nordens historie – som enden på det danske hegemoni og begyndelsen på det svenske. Svenskerne mission på Ulfsbækmødet var ifølge de fleste historikere at få samlet de danske og svenske ressourcer under svensk ledelse til et angreb på de kejserlige tropper. Derimod er det omdiskuteret, hvad den danske interesse i mødet var. Selv om Christian IV var initiativtageren, viser alle beretninger fra mødet, at den danske delegation var uvillig til at forpligte sig til nogen fælles aktion med svenskerne. Det rejser et elementært spørgsmål: Hvorfor indkaldte Christian IV til et møde, hvor han tydeligvis ikke var interesseret i at komme til et resultat?

I en artikel i *Historie* gav Knud J.V. Jespersen i 1982 en tolkning af mødet, som siden har været dominerende.³ Den direkte anledning til Jespersens indblanding i diskussionen om Ulfsbækmødet var Leo Tandrup's disputats fra 1979. Tandrup havde forsøgt at bevise, at Danmark og Sverige havde fælles interesser, og at det eneste, som forhindrede, at Ulfsbækmødet gav resultat, var, at Sverige havde bundet sin sikkerhedspolitik op på en indringning af Danmark. Denne indringning, og dermed muligheden for en tofrontskrig, kunne Danmark ikke acceptere, og derfor kom der intet ud af mødet.⁴

Heroverfor hævder Jespersen, at der var tale om en grundliggende interessekonflikt mellem de to lande i forhold til herredømmet over Østersøen, *dominium maris Baltici*. Det hænger sammen med, at han ser den udenrigspolitiske verden som domineret af en række statslige aktører, der kæmper om kontrollen over hinanden. Nøglebegreber i hans artikel er agitation, propaganda, realpolitik, forhandlingsmål og forhandlingsstrategi, sikkerhed, interessesammenfald og interessemodsætninger. Denne sprogbrug kan antyde, hvilke teoretiske positioner som ligger bag hans analyse. Den mest oplagte position er den, som inden for statsvidenskaben kaldes realisme. Det er en linie, som siden 1940'erne har forsøgt at forklare eller afdække de egentlige motiver bag ageren i international politik. Opfattelsen er, at de »bløde værdier«, som findes i international po-

2. Freden i Lübeck af 12. maj 1629 (Laursen 1917, nr. 5). Freden ratificeredes af Christian IV 22. maj 1629.

3. Knud J.V. Jespersen, »Kongemødet i Ulfsbäck præstegård februar 1629 – en dansk diplomatisk triumf på tragisk baggrund«, *Historie*, Ny Række XIV, 3, 1982, s. 420-439.

4. Leo Tandrup, *Mod triumf eller tragedie*, 1-2, Århus 1979, bd. 1, s. 78 note 44.

litik, såsom menneskerettigheder, retfærdighed etc., udelukkende er et skalkeskjul for de magtinteresser, som er de egentlige determinanter for den internationale virkelighed.⁵

Denne opfattelse får til følge, at Jespersen ingen vægt lægger på forskelle internt i de to lande. Rigsråd og konger følger samme kurs. Kongerne personificerer staternes interesser og sprogliggør dem.⁶ Propaganda og symbolværdi har en central rolle i Jespersens fremstilling. Det gør sig tydeligst gældende i hans fremstilling af, hvordan Gustav Adolf er fanget i sin egen agitation og af hans definition af danskernes mål med deltagelsen i mødet.⁷ Denne vægtning af det ikke-åbenlyse diplomati er væsentlig, fordi den fortæller noget om Jespersens opfattelse af udenrigspolitik som sammensat af en lang række aktionsmuligheder, som dog alle refererer tilbage til de overordnede statslige interesser. Det emne, som i den konkrete situation får mest vægt, er den militære situation. Dette er indlysende, da Ulfsbækmødet handlede om en eventuel indledning på en fælles krigsindsats. Militær indgriben er den ultimative udøvelse af magt. Man kan sige, at de emner, der indgik i den udenrigspolitiske diskurs, ifølge Jespersen var en række af magtanvendelsesmuligheder, som man kunne bruge i større eller mindre grad.

Jespersen konkluderer, at Gustav Adolf gennem de på Ulfsbækmødet fremlagte aftaler forsøgte at sikre sig et hegemoni over Danmark. Christian IV manøvrerede smart uden om denne fælde. Det lykkedes ham endog at bruge mødet som pression over for kejseren, så han kunne få en fordel i fredsforhandlingerne. Danmark opnåede derved at få minimeret magttabet i forbindelse med nederlaget i Trediveårskrigen.

Jespersens artikel giver en enkel og konsistent forklaring på Ulfsbækmødets forløb, og hans teori har da også fået en nærmest paradigmatiske status i forskningen i Christian IV's udenrigspolitik.⁸ Der ligger imidlertid

5. Øyvind Østerud, *Statsvitenskap – Innføring i politisk analyse*, Oslo 1996, s. 279ff.

6. Jespersen 1982, s. 421.

7. Jespersen 1982, s. 432, 434.

8. Den er således overtaget i alle de fremstillinger af dansk udenrigspolitik på Christian IV's tid, der er kommet siden 1982. Som eksempel kan nævnes de nye biografier, der kom op til Christian IV-året: Steffen Heiberg, *Christian IV. Monarken, mennesket, myten*, København 1988, s. 310; Benito Scocozza, *Christian 4*, København 1987, s. 194.

I forskningen forud for Jespersen spillede et normativt element, der hang sammen med en mere eller mindre åbenlys skandinavistisk ideologi, en stor rolle. Som eksempel kan nævnes Arups og Ellehøjs fremstillinger. Erik Arup, *Danmarks historie*, bd. III: 1624- (1720), København 1955, s. 42; Svend Ellehøj, *Danmarkshistorie*, 7: Christian 4.s tidsalder 1596-1660, København 1964, s. 273ff. Det er denne opfattelse, der endnu ligger bag Tandrup's fremstilling.

Serenissimo Christiano quarto Daniæ, Norwegiæ, Gothiæ & Sveciæ Regi, Duci Slesuici, Stormarici et Ditmarsici, Comiti in Oldenburch et Delmenhorst etc. huiusmodi M. effigiem ad vivum delineatam et ceteris huiusmodi expressam prospectuæ acerrantibus et submissivis regis Christiani Daniæ sui Clementiss. licet concecit Simon de Pas sculpsit. Cuiusmodi M. pro se et aliorum in anno 1629.

Den danske konge Christian IV stukket i 1629 af hollanderen Simon de Pas (1595-1647).
(Foto: Frederiksborgmuseet).

et problem i, at han skaber mening på grundlag af moderne statsteori. Det giver forklaringen *appeal* for en moderne læser, men låser samtidig tolkningen fast, så han ikke er opmærksom på, at datidens stats- og udenrigspolitiske tænkning måske var anderledes end nutidens.

I det følgende skal der gives en undersøgelse af den danske udenrigspolitiske diskurs i 1628-29. Formålet er dels at give en nytolkning af Ulfbækmødet, dels at levere et konkret eksempel på, hvordan diskursanalyse kan bruges som historisk metode.⁹

At lave en diskursanalyse er endnu ikke en del af en fuldt etableret normalvidenskab, hvor man kan henvise til et veletableret teoriapparat. Enhver diskursanalyse må derfor starte med ikke bare en afklaring, men også en legitimering af begreber og metoder. Det, der præsenteres i den følgende introduktion til den diskursanalytiske metode, er et forsøg på en operationalisering først og fremmest ud fra Michel Foucaults arbejder. Det skal understreges, at operationaliseringen har karakter af et udgangspunkt for videre arbejde og ikke prætenderer at levere et færdigt bud på en ny historisk metode.

Diskursanalyse som historisk metode

Diskursanalysen er en del af det, man inden for humanvidenskaberne har kaldt *the literary turn*.¹⁰ Dette er betegnelsen på forskellige videnskabs-teoretiske retninger, som inspireret af Ferdinand de Saussures semiologi betragter sproget og menneskelige ytringer som de humanistiske videnskabers primære analyseenheder. Denne strukturalistiske udfordring af den traditionelle, filologisk inspirerede humanistiske videnskabsteori har inden for historievidenskaben for alvor fået betydning med Michel Foucaults arbejder.

9. Artiklen er en omarbejdet metodeintegreret opgave afleveret ved Københavns Universitet. I forbindelse med udarbejdelsen vil jeg gerne takke lektor, dr.phil. Gunner Lind for god vejledning og stud.mag. Sune Pedersen, stud.mag. Lone Milkær og især arkivar, stud.mag. Lars B. Struwe og stud.mag. Ole Magnus Andersen for god hjælp og opbakning.

10. Afsnittet er i hovedsagen bygget på Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge*, New York 1982 (opr. Paris 1969). Desuden er brugt Ottar Dahl, *Problemer i historiens teori*, Oslo 1986; Nancy S. Struever, »Historical Discourse«, Van Dijk (ed.) *Handbook of Discourse Analysis*, 1, London 1985, s. 249-271; Peter Burke, *History and Social Theory*, Cambridge 1992; Soren Kjørup, *Menneskevidenskaberne – Problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*, Roskilde 1996.

Foucault definerer en diskurs som et sæt regler, som ordner, styrer og afgrænser de objekter, som diskursen består af.¹¹ Diskursen er mængden af mulige udsagn om et bestemt emne, hvorved demarkation af fornuftige udsagn bliver en del af diskursbegrebet. Strukturerne i diskurserne er en anden måde, hvorpå diskurserne kan afspejle den historiske virkelighed. Fx kan der være bestemte personer eller grupper, som kan tale inden for diskursen. Forstået på den måde at disse mennesker bliver taget alvorligt eller i det hele taget kan tale i en diskussion. Disse to eksempler, demarkation og strukturanalyse, viser måder, hvorpå diskurser kan fortælle noget om en historisk virkelighed.

Foucault bruger udtrykket en diskursiv formation om en sammenhængende gruppe af udsagn, hvor en gensidig spredning af emner, stil og sammenhænge finder sted.¹² Ved at analysere disse udsagn og deres sammenhæng får man et objekt, man kan undersøge. Man flytter altså den historiske praksis fra at være en tolkning af virkeligheden til at være en tolkning af tekster om virkeligheden. Denne forandring betyder ikke, at det er umuligt at udsige noget om virkeligheden. Komplexiteten i sammenhængen mellem sprog og virkelighed gøres bare bevidst.¹³

Hvis man skulle anvende kildekritikkens terminologi, kunne man sige, at diskursanalysen flytter skellet mellem levn og beretninger. Idet fokus flyttes fra en analyse af virkeligheden til en tolkning af talen om en del af virkeligheden, sker der en ændring i, hvilke kilder der kan bruges som levn. Fx ville man nok ikke i en normal analyse af dansk udenrigspolitik i 1600-tallet regne et brev fra kongen til en rigsråd for et levn i forhold til udenrigspolitikken, men i og med, at det analyserede er talen om udenrigspolitik, bliver brevet også et levn.

Diskursanalysen er i virkeligheden en læsestrategi, en måde at forholde sig til tekst på, men den indeholder meget få af den slags konkrete anvisninger, der kendes fra kildekritikken. I det følgende vil diskursanalysen

11. Foucault 1982, s. 48f.

12. Foucault 1982, s. 37.

13. Mange har beskyldt diskursanalysen og andre postmoderne videnskabsskoler for relativisme. Denne beskyldning er ikke helt ubegrundet. Mange diskursanalytikere har valgt at fordybe sig i tegnenes arbitræritet. Dette videnskabsteoretiske standpunkt, som går ud på, at vi ikke har adgang til en fortidig virkelighed, fordi vi ikke har sikker viden om tegnenes (sprogets) betydning, er lidet konstruktiv. Selvfølgelig kan det være, at sproget dybest set er subjektivt, og hvert enkelt individ bare bilder sig ind, at de andre individers udsagn giver mening. Denne forståelse gælder så bare ikke kun den fortidige virkelighed, men må logisk gælde for – og umuliggøre – enhver kommunikation. Det er muligt, at dette standpunkt er logisk konsistent på et filosofisk niveau, men det er ubrugeligt i en videnskabelig kontekst.

blive operationaliseret i termer, som ikke er helt så vanskelige som Foucaults. Denne operationalisering vil måske virke forsimplende i forhold til den internationale teoretiske debat; men til gengæld kan den bruges umiddelbart. I det følgende vil der blive fremhævet fire punkter, der kan virke som indgangsvinkler til en diskursanalyse af et kildemateriale, nemlig udsigelsesret, vidensobjekter, komposition og begrebsanalyse.

En redegørelse for, hvem der har udsigelsesretten i en diskurs, er en analyse af, hvem der taler. Foucault mener, at der er en begrænsning i, hvilke grupper og personer som har mulighed for at udtale sig i en given diskurs.¹⁴ Der kan være tale om flere grupper, og i så fald skal forskelle og et eventuelt hierarki imellem dem analyseres. Herunder ligger også spørgsmålet om personernes institutionelle tilhørsforhold, og i hvilken grad dette influerer på deres status inden for diskursen. Dette må ikke forveksles med en politologisk aktøranalyse. Hovedpunktet i denne analysevinkel er ikke ageren eller aktion, men derimod, hvem der har mulighed for at styre den måde, hvorpå et givent emne forstås, ordnes og tænkes.

Det andet punkt er, hvilke vidensobjekter der eksisterer inden for diskursen. Hvad tales der om? Emnerne i diskursen er med til at karakterisere og demarkere diskursen. Dette kan stilles op som rækker af emner, hvilket gør det til noget af det mest åbenbare at have med at gøre. Hvilke ting der diskuteres, og ikke mindst hvilke ting der *ikke* diskuteres, er meget sigende, og samtidig er det nødvendigt at få slået fast, før en eventuel tolkning kan begynde. En eventuel hierarkisering er også en mulighed for at skabe orden i objekterne.

Et umiddelbart mindre oplagt punkt er kompositionen. Komposition og genre er begreber overtaget fra litteraturteori. Den måde, hvorpå man vælger at fremstille sin tekst, siger også noget om den mening, som er del af teksten. Genreanalysen er selvfølgelig også en del af kildekritikken, hvilket kan føres tilbage til kildekritikkens oprindelse i den filologiske tradition, men hvor kildekritikkens genreanalyse handler om at bestemme en kildes troværdighed, handler diskursanalysens genrebegreb om at forstå, hvilken mening der ligger i en bestemt genre. At kigge på genre og komposition er altså også en måde at forstå en tekst på. Desuden kan man tale om diskursens overordnede komposition. Hvordan er talen om et konkret emne struktureret? Er der tale om et bestemt medie eller en bestemt kommunikationsform?

14. Foucault 1982, s. 50f.

Det fjerde punkt er begrebsanalysen. Analyse af begrebers betydning og placering i diskursen er også en væsentlig del af en diskursanalyse. Formålet er gennem en undersøgelse af et begrebs skiftende betydninger at finde ud af, hvordan dette hænger sammen med de omkringliggende diskursers skiftende strukturer. Også internt i en tekst kan udvælgelsen af nøglebegreber være en måde, hvorpå forståelsen af en tekst kan fremmes. Det er oplagt, at i enhver tekstanalyse er ordenes betydning af overmåde stor vigtighed, og især til heuristiske formål kan en udskillelse og hierarkisering være overordentlig formålstjenlig. Begrebsanalysen kan med stort held integreres i de ovenstående punkter. Det er jo gennem forståelse af de anvendte begreber, at man kan forstå, hvem, hvordan og om hvad der tales.

Disse måder at se tekst på udgør en *metode*, som kan anvendes i forbindelse med forståelsen af historiske tekster. I det følgende skal den forsøges anvendt på en række udenrigspolitiske akter fra 1628-29 med henblik på at skabe en helhedsforståelse af forudsætningerne og konteksten for dansk udenrigspolitisk ageren og stillingtagen i foråret 1629. Af praktiske grunde bygger analysen kun på trykte kilder. Det er klart, at det kunne have været interessant med en komplet analyse af alt bevaret kildemateriale, men i nærværende sammenhæng, hvor formålet er at demonstrere diskursanalysens anvendelighed, må det være relevant udelukkende at bruge publiceret materiale.

Ulfsbækmødet i den udenrigspolitiske diskurs 1628-29

Komposition

Den udenrigspolitiske diskurs i den behandlede periode fremstår i de benyttede kilder primært som en brevveksling mellem konge og rigsråd. Der er også andre kilder,¹⁵ men ikke i samme omfang. Da brevene ofte har form af spørgsmål og svar, kan de i virkeligheden ses som en forhandling.

15. Bl.a. Christen Thomesen Sehesteds optegnelser, som er udgivet af P.A. Becker, »Et Øievednes Beretning om kong Christian den Fierdes og kong Gustav Adolfs Sammenkomst ved Ulfbek i Februar 1629«, *Danske Magasin*, 3. rk. I, 1843, s. 125-130 og Christian IV til Ellen Marsvin af 9. december 1628 (C.F. Bricka & J.A. Fridericia (udg.), *Kong Christian den Fjerdes egenhændige breve*, II: 1626-31, København 1889-91 (fotografisk genoptryk 1969), nr. 161).

Ofte er det kongen, som afkræver råderne et svar, men enkelte gange går det den anden vej. Disse kilder kan deles i to typer. Den ene type, kongens breve, er optimistisk, beskriver katastrofen og angiver derefter, hvordan nederlaget kan vendes til sejr.¹⁶ Den anden type, rigsrådets breve, er pessimistisk, beskriver katastrofen og angiver muligheder for at formindske den.¹⁷

Ud over den dominerende gruppe af breve mellem konge og rigsråd er der en mængde diplomatiske breve, som på den ene eller anden måde er en del af en forhandling med udlandet.¹⁸ Disse breve, som er et resultat af en forhandling med udenlandske potentater, er sjældnere og sværere at bruge, da de befinder sig i et rum mellem en dansk diskurs og en udenlandsk. Dog kan man sige, at disse traktater må have givet betydning for de danske talende.

Desuden findes der en række breve fra adelige til kongen og fra kongen til adelige, som ikke direkte er en del af forhandlingen mellem rigsråd og konge. Disse skal nok alligevel ses som en del af den kommunikation, der finder sted mellem konge og rigsråd. Der er i høj grad tale om de samme personer.¹⁹

Overordnet kan man sige, at der er tale om to forhandlinger. En mellem kongen og rigsrådet og en mellem Danmark og udlandet. I de følgende afsnit vil der primært blive lagt vægt på forhandlingen mellem konge og rigsråd, men der vil også blive trukket linier til forhandlingerne med udlandet.

16. Fx Christian IV til Jacob Ulfeldt af 9. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 155).

17. Fx Rigsrådet til Christian IV af 19. marts 1629 (Kristian Erslev (udg.), *Aktstykker og Oplysninger til Rigsrådet og Stændermødernes Historie i Kristian IV's tid*, 2: 1627-1643, København 1887-88, nr. 171).

18. Traktat mellem Danmark og Sverige angående gensidig understøttelse af 28. april 1628 (Laursen 1917, nr. 3); Overenskomst mellem Christian IV og Gustav II Adolf angående Stralsunds defension af 17. september 1628 (Laursen 1917, nr. 4); Rigsrådet til Axel Oxenstierna af 26. september 1628 (Erslev 1887-88, nr. 166); Freden i Lübeck af 12. maj 1629 (Laursen 1917, nr. 5).

19. Det ovenstående giver et billede af en diskurs, som er forbeholdt landets overklasse. I en artikel har den amerikanske historiker Poul Douglas Lockhart gjort opmærksom på, at også almindelige mennesker gennem propaganda blev involveret i den diskursive praksis (Poul Douglas Lockhart, »Dansk propaganda under Kejserkrigen 1625-29«, *Historie*, 1998:2, s. 222-248). Det er Lockharts pointe, at propagandaen var styret af konge og gejstlighed. Den fremstilling, han giver, minder derfor meget om den opfattelse, som han tidligere har publiceret i Poul Douglas Lockhart, *Denmark in the Thirty Years' War 1618-1648 – King Christian IV and the Decline of the Oldenburg State*, Selinsgrove and London 1996.

Udsigelsesretten

Den første kildegruppe, der vil blive behandlet her, er kongens breve. Disse kan stilistisk deles i to grupper. Den ene gruppe er brevene til kongens formelle undersåtter, nemlig rådet og råderne.²⁰ Det er tydeligt, at kongen i forhold til rigsrådet har den formelle magt. Han kan kræve, at rådet tager stilling til et eller flere spørgsmål.²¹ På den anden side antyder hans forklaringer og beretninger,²² at forholdet ikke er så simpelt; han kan ikke kun betragte rådets udtalelser som rådgivende. Den anden overordnede gruppe af breve er brevene til kongens formelt ligeværdige fyrstelige kolleger.²³ Forholdet til disse ses mest ud af sproget. Høflighedsformularerne i begyndelsen og slutningen af brevene antyder, at der er begrænsninger i forhold til Christian IV's status. Alligevel kan man sige, at et af brevene er en slet skjult ordre,²⁴ så i dette forhold har Christian IV den reelle, om ikke den formelle magt. Kongens status, som den fremgår af hans egne breve, er, at det er ham, der træffer alle de væsentligste beslutninger, men der er tegn på, at magtstrukturen er en anelse mere kompleks.

Rigsrådet har i 1628-29 sendt en del breve, som i hvert fald delvis handler om udenrigspolitikken.²⁵ Det er meget tydeligt, at rådet forholder

20. Christian IV til Rigsrådet af 29. april 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 134); Christian IV til Rigsrådet af 7. maj 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 135); Christian IV til Rigsrådet af 8. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 154); Christian IV til Jacob Ulfeldt af 9. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 155); Christian IV til Christian Friis af 28. februar 1629 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 168).

21. Christian IV til Rigsrådet af 29. april 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 134); Christian IV til Rigsrådet af 8. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 154).

22. Christian IV til Jacob Ulfeldt af 9. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 155); Christian IV til Christian Friis af 28. februar 1629 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 168).

23. Christian IV til Adolf Frederik af Meklenborg af 3. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 151); Christian IV til Adolf Frederik eller Johan Albrecht af Meklenborg af 3. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 152).

24. Christian IV til Adolf Frederik eller Johan Albrecht af Meklenborg af 3. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 152).

25. Rigsrådet til Christian IV efter 27. april 1628 (Erslev 1887-88, nr. 150); Rigsrådet til Christian IV af 29. april 1628 (Erslev 1887-88, nr. 151); Rigsrådet til Christian IV af 6. maj 1628 (Erslev 1887-88, nr. 152); Rigsrådet til Christian IV af 6. maj 1628 (Erslev 1887-88, nr. 153); Rigsrådet til Christian IV af 2. august 1628 (Erslev 1887-88, nr. 154); Rigsrådet til Christian IV af 21. august 1628 (Erslev 1887-88, nr. 155); Rigsrådet til Christian IV af 2. september 1628 (Erslev 1887-88, nr. 157); Rigsrådet til Christian IV af 9. oktober 1628 (Erslev 1887-88, nr. 161); Rigsrådet til Axel Oxenstierna af 26. september 1628 (Erslev 1887-88, nr. 166); Rigsrådet til Christian IV af 19. marts 1629 (Erslev 1887-88, nr. 169); Rigsrådet til Christian IV af 23. marts 1629 (Erslev 1887-88, nr. 171); Rigsrådet til Christian IV af 30. maj 1629 (Erslev 1887-88, nr. 176); Rigsrådet til Christian IV af 30. maj 1629 (Erslev 1887-88, nr. 177).

sig ydmygt til kongen.²⁶ På den anden side ligger der nogen magt bag udtalelserne. På nogle områder er denne magt rådgivende (vedrørende krigens førelse), men på andre er det klart, at rådets negative holdning har endog meget stor betydning (vedrørende økonomien).²⁷ Rådets status fremtræder derfor ikke entydigt. Mængden af magt og udtaleret bestemmes af emnet, der tales om.

Ud over de mange breve i korrespondancen mellem konge og råd findes der en del breve, som kommer fra enkelte råder. Disse kan deles op i to grupper. Der er dels de mange breve om madskatten fra oktober 1628,²⁸ som sammen med bønkriftet fra de fynske råder²⁹ rummer vurderinger af den politiske og økonomiske situation, og dels Sehesteds beretning om Ulfsbækmødet, som vil blive behandlet senere. Brevene om madskatten og bønkriftet fra de fynske råder minder meget om rådets generelle breve. Det er udsagn om rigets dårlige økonomi. Jeg skal ikke i større omfang redegøre for de forskellige breve, men blot påpege, at de falder glimrende ind i rigsrådets diskursive strategi.

De primære talende i den udenrigspolitiske diskurs er kongen og rigsrådet. Magtforholdet mellem disse to er ikke helt afklaret. I nogle sammenhænge er det rådet, der er dominerende, i andre sammenhænge er det kongen. Det er oplagt, at der er store fællesområder mellem de to diskursive strategier, som det vil blive beskrevet senere. Her er det blot vigtigt at understrege, at der faktisk er tale om to konkurrerende strategier. Der findes ikke i kilderne en klar generel entydig hierarkisering af de talende. Denne mangel, som er af afgørende betydning for tolkningen af Ulfsbækmødet, vil jeg komme ind på senere.

26. Det går igen i næsten alle brevene, se fx Rigsrådet til Christian IV af 30. maj 1629 (Erslev 1887-88, nr. 176). Anvendelsen af den krybende indledning og begreberne »ethers mts naadist« og »untherdanist bevilge« er ikke blot tom retorik, men afspejler en i hvert fald forestillet rangorden.

27. Afslutningsformuleringerne i forbindelse med rådets modstand mod Christian IV's krigsplaner (Rigsrådet til Christian IV af 6. maj 1628 (om toget til Rügen) (Erslev 1887-88, nr. 152)) er betydeligt mindre selvbevidste og selvsikre end rådets bevilling af en ekstraskat samme dag (Rigsrådet til Christian IV af 6. maj 1628 (om økonomi) (Erslev 1887-88, nr. 153), hvor høflighedsfraserne helt udelades.

28. Hans Lindenov til Christian IV af oktober 1628, Tage Thott til Christian IV af 3. oktober 1628, Otte Skeel til Christian IV af 6. oktober 1628, Jost Høg til Christian IV af 6. oktober 1628, Christian Holk til Christian IV af 7. oktober 1628, Anders Bille til Christian IV af 7. oktober 1628, Klaus Daa til Christian IV af 11. oktober 1628, Mogens Kaas til Christian IV af 12. oktober 1628 og Albrecht Skeel til Christian IV af 15. oktober 1628 (samlet i Erslev 1887-88, nr. 164).

29. De fynske råder til Christian IV af 27. marts 1628 (Erslev 1887-88, nr. 162).

Vidensobjekter

Nøglebegrebet i Christian IV's breve er fred. Det kan dog godt betale sig at kigge lidt nærmere på, hvordan begrebet behandles. Der er ingen tvivl om, at Christian IV ville have fred. Han udtrykker sine ønsker om dette flere steder.³⁰ Men ønsket var trods alt ikke ubetinget. I oplægget til fredsforhandlerne tilbyder han at aftakke sine stående tropper, underkaste sig international mægling som kredsøverst i den nedersaksiske kreds og afstå fra krav på de sekulariserede bispedømmer, dog ikke for sine børn. Han nægter at give krigsskadeserstatning og nægter at erkende sin brøde – at afgive *reputation*.³¹ Det er tydeligt, at han ikke ønsker freden for enhver pris. Freden må og skal være ærefuld. Christian IV regner heller ikke med, at der kan forhandles en rimelig fred. I brevet til forhandlerne efter Ulfsbækmødet ønsker han dem held og lykke. Derefter går han straks videre med en beskrivelse af, hvordan krigen kan videreføres.³² I flere breve sår han tvivl om kejserens reelle hensigter med fredsforhandlingerne. Når han beskriver muligheden for at få en aftale med kejseren som et »...*miraculos* kunststuck...«,³³ er det, fordi han ikke regner med, at kejserens hensigter er reelle. Lignende udsagn kan findes i flere breve.³⁴ Han har endog en forestilling om, at det er muligt at gå over Lillebælt og trænge de kejserlige tropper ud af Jylland.³⁵ Nøglebegrebet hos Christian IV er altså fred, men i en betydning, hvor æren – *reputationen* – tilgødeses.

Hvis man ser bort fra fredsforhandlingerne og freden som ønsketænkning, er det mest omtalte emne den økonomiske situation. Riget fattedes penge. Christian IV anmoder både rådet og udenlandske fyrster om øko-

30. Christian IV til Adolf Frederik af Meklenborg af 3. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 151); Christian IV til Adolf Frederik eller Johan Albrecht af Meklenborg af 3. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 152); Christian IV til Ellen Marsvin af 9. december 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 161); Christian IV til Christian Friis af 28. februar 1629 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 168).

31. Christian IV til Rigsrådet af 7. maj 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 135).

32. Christian IV til Christian Friis af 28. februar 1629 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 168).

33. Christian IV til Adolf Frederik af Meklenborg af 3. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 151).

34. Christian IV til Rigsrådet af 29. april 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 134); Christian IV til Jacob Ulfeldt af 9. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 155); Christian IV til Christian Friis 28. februar 1629 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 168).

35. Christian IV til Jacob Ulfeldt af 9. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 155).

Hiscursus Senatoribus Regni, tradendiis,
 Ven. Største deel heris Rigsid, er i den mening at det ya mindre stedlige Stæder skal
 leperichitet, om der kommer in Stærk frost y a sanden, hulevo contraritet hie
 ex illo, at om alle, som kom ridd, yan, eller frid, vil med hænden forit, og yde
 in den deel der er at gøre, om det end skind noget smidt ankomer, saet man
 kan komme ey mid. 10. 9. eller 8. hussind man vinder og gode, og gi' di hie
 vilde giffen, sin Naad till at hien inlle her. Du skal man rest gi' di frily
 till lundid frau fridren igen indtill danmæren

Ratio

- 1 Naar for her nogen fugadering da mere friden, skigt at her aff frist for
 sammen hielken mening man mid sid skalle anger
- 2 Skal di facum hælter, inthe Raatni, eller ficutam, da her di hie nyaa
 hielken tid di merer sig for Rigid skal sigter at merer
- 3 Frindens folk i Jydland er mal constant, og ser inled for modtlig dersaan att
 inthe hie der eller hie di for frau,
- 4 Ved folk for hie nyaa gligikstad og i den eyen hager fmed inled dersaan, og her
 di oarmfontem sammentid inthe hie nyaa hie nyaa hie nyaa hie nyaa
 er hie nyaa frau hie nyaa
- 5 Skal man den ringiste fod ridi for standommid, daa skal der giffen hie nyaa
 extraordinarias imitationis, quod nihil supra, quam concludo, er det att
 inthe att hie nyaa nyat, om Juletid, end i frinde dagen.

Nyborrig den 9 Octobris, Anno i. 6. 2. 8

Christian

Brev fra Christian IV til det danske rigsråd af 9. oktober 1628. I brevet argumenterer Christian IV for at forsøge at sætte 8-10.000 mand over isen til Jylland. Med sin tanke om, at fjenden kan overvindes gennem en dansk kontraoffensiv, illustrerer brevet den aktivistiske diskurs, som kongen stod for. I brevet luftes Christian IV også tanken om, at de kejserlige fredsinitiativer ikke er alvorligt ment. (Foto: Rigsarkivet).

nomisk støtte.³⁶ Der kan selvfølgelig ikke ud fra de af Christian IV's breve, der foreligger her, siges noget om rigets økonomiske situation, men der er i 1620'erne en tæt sammenhæng mellem økonomisk overskud og militær styrke, som hænger sammen med, at den almindeligste form for

36. Christian IV til Rigsrådet af 8. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 154); Christian IV til Adolf Frederik eller Johan Albrecht af Meklenborg af 3. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 152).

tropper var lejetropper.³⁷ Christian IV bad altså om penge for at finansiere en hær, der skulle kunne forsvare Danmark eller trænge de kejserlige tropper tilbage.

Der er to emner, som fremtræder som både karakteristiske og særegne for rigsrådet, dels vægtningen af og den megen talen om økonomiske spørgsmål og dels en forståelse af den militære strategi. Fokuseringen på den danske stats begrænsede økonomiske formåen ses tydeligt i næsten alle brevene. Ord som fx »Armod« brugt om landets tilstand og »forderfis« brugt om krigens betydning for landets økonomi udtrykker tydeligt den generelle holdning i brevene: at økonomien har det skidt.³⁸ Rigsrådets fokus på det økonomiske udmønter sig også i, at argumenterne i denne forbindelse udgør langt størstedelen af den tekst, som rådet har produceret i denne periode.

Den anden ting, som fylder i teksterne, er vurderingen af den militære situation. Rigsrådet melder 19. marts 1629 klart ud om, hvordan det ser den militære situation.³⁹ Rådernes opfattelse er, at der ikke er råd til at holde en stående hær på mere end 7.000 mand. Desuden er det selvfølgelig vigtigt med flåden, så de kejserlige tropper kan holdes i Jylland. Dette kan dog ikke tolkes i retning af, at råderne ikke ønsker en generobring af de tabte landsdele. Man mener blot ikke, at det er en sag, Danmark kan klare alene.⁴⁰

Det er klart, at de emner, som fremkommer ved en læsning af kilderne, dels er krigen og freden, dels er økonomiens tilstand. Hos kongen er krigen og freden i centrum, og hos rådet er økonomien i centrum. Dette passer udmærket med, hvad der tidligere i afsnittet er påstået om de to konkurrerende diskursive strategier. Der er altså enighed om, hvad der diskuteres inden for den diskursive formation, men uenighed om, hvordan de diskuterede emner skal forstås og hierarkiseres.

37. Argumentet for dette skal hentes uden for kilderne. Dog kan man sige, at den begæring om penge, som ligger i Christian IV's brev til Rigsrådet af 8. oktober 1628, viser noget om behovet for en økonomisk styrkelse, hvis forsvaret skulle holdes ved lige. Se i øvrigt Gunner Lind, »Rigets sværd – Krig og krigsvæsen under Christian IV«, Svend Ellehøj (red.), *Christian IV's verden*, København 1988, s. 98-122.

38. Armod: Rigsrådet til Christian IV af 6. maj 1628 (Erslev 1887-88, nr. 153); Fordærves: Rigsrådet til Christian IV af 2. september 1628 (Erslev 1887-88, nr. 157).

39. Rigsrådet til Christian IV af 19. marts 1629 (Erslev 1887-88, nr. 169).

40. »Dog dersom findens maect ved nogen merckelig och frembed diversion kunde af Julland fraa os vendis« (Rigsrådet til Christian IV af 19. marts 1629 (Erslev 1887-88, nr. 169)).

Diskursen som helhed

Der tegner sig et billede af en diskurs, som har to talende: kongen og adelen. Resten af befolkningen udtaler sig også, men der er i de her anvendte kilder ikke noget, som tyder på, at deres status er på et niveau, hvor de har indflydelse på udenrigspolitikken.⁴¹ Der er heller ingen tvivl om, at den primært talende, den der bør tale, er kongen. Det er ham, der i hvert fald på det formelle plan er den diskursive formations dominerende talende. Alligevel er der situationer, hvor rigsrådet mere eller mindre sætter dagsordenen. I pengesager er det tydeligt, at rådet spiller hovedrollen. Christian IV's signaler er ikke entydige gennem hele perioden. Tydeligst ses det af den måde, hvorpå han ofte lægger stor vægt på freden og derefter i de betydningsfulde dele af brevene taler om en fortsættelse af krigen.⁴² På den anden side er det helt klart, at rigsrådet for enhver pris ønsker fred. Det synes, at en tilbageføring til tilstandene før krigen er ideel. Det er dog ikke rådets ønske, at man offensivt skal forsøge denne tilbageerobring. Man skal holde på, hvad man har, ikke satse for at opnå et usikkert mål. Rådets udtalelser er altså bygget på en snusfornuftig, forsigtig strategi.

Vidensobjekterne i diskursen er temmelig interessante. Det er oplagt, at krigens gang og førelse er det altdominerende emne. Dette diskuteres på flere niveauer: status, mål, strategier, herunder fred eller offensiv, og krigens omkostninger. Krigen gik ikke overvældende godt. Denne vurdering var både råd og konge enige om. Rådet beskriver gennem hele perioden krigen som tabt.⁴³ Kongen derimod ser muligheder. Ikke oplagte og nemme muligheder, men han anser det ikke for umuligt at vende krigslykken.⁴⁴ At en generobring af de tabte territorier var endemålet for den danske krigsindsats, stod ikke til diskussion. For rådet var det alt, hvad man ønskede.⁴⁵ Christian IV tilstræbte ligeledes dette, men havde også andre delmål. Han ønskede at bevare reputationen.⁴⁶ Rigsråd og konge så

41. Sangene »Krigens Ulykker« (1629) og »Freden i Lübeck« (1629) (H. Grüner-Nielsen (udg.), *Danske viser: 1530-1630*, 1: Viser vedrørende dansk historie 1497-1630, København 1912-31, nr. 35 og 36) er holdt i en ydmyg og defaitistisk tone, som det også bliver beskrevet af Lockhart 1998.

42. Christian IV til Adolf Frederik af Meklenborg af 3. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 151); Christian IV til Adolf Frederik eller Johan Albrecht af Meklenborg af 3. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 152); Christian IV til Jacob Ulfeldt af 9. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 155); Christian IV til Christian Friis af 28. februar 1629 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 168).

43. Undtagen i Rigsrådet til Axel Oxenstierna af 26. september 1628 (Erslev 1887-88, nr. 166).

44. Christian IV til Jacob Ulfeldt af 9. oktober 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 155).

45. Rigsrådet til Christian IV af 29. april 1628 (Erslev 1887-88, nr. 151).

46. Christian IV til Rigsrådet af 7. maj 1628 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 135).

vidt forskelligt på mulighederne for den danske krigsførelse. Rådet opfordrede til at beholde, hvad man havde gennem et forsvar bestående af en minimal mængde fodfolk og flåden. Generobringen kunne efter rigsrådets mening kun finde sted ved et lykketræf eller ved, at kejseren fik nok at se til andetsteds. Fredsforhandlingerne var derfor for rådet en mulighed for at se, hvad der kunne vindes. Alt ville være bedre end status quo, og løbe risikoen for at tabe alt ved en voldsom offensiv turde rådet ikke. For kongen derimod var forhandlinger ikke en mulighed. En forhandlingsfred ville uvægerligt føre til et reputationstab. Derfor var der ingen anden mulighed end at søge krigen. Tabet af reputation opvejede risikoen for det helt store nederlag.

Krigens omkostninger er et væsentligt emne. For rigsrådet var det altdominerende, og for kongen var det ikke uvæsentligt. Det overordnede indtryk, man får gennem læsningen af kilderne fra 1628 og 1629, er nervøsitet. Generelt kan man sige, at kilderne tegner et billede af en tragisk situation. Kompositionen både i den samlede mængde udsagn og i de individuelle kilder er meget centreret om først en beskrivelse af tragedien og dernæst en beskrivelse af løsningsmulighederne.⁴⁷ Forståelsen af Danmark som en stat med ryggen mod muren går igennem alle udsagn.

Emner og talende er nemme at gennemskue. Den kritiske situation, Danmark befandt sig i, var afgørende for emnestrukturen. Det bærende element, udsagnenes egentlige betydning, er, hvordan Danmark kan bringes tilbage til en stabil situation uden at tabe for meget derved. Udsigelsesretten ligger hos konge og adel. Det er kongen, der er i centrum, men adelen har gennem rigsrådet en del at skulle have sagt.

Den udenrigspolitiske diskurs konstitueredes gennem en relatering til den kritiske militære situation, landet befandt sig i. Der var to konkurrerende diskursive strategier, en aktionistisk, som kongen repræsenterede, og en passiv, som rådet stod for, og de konkurrerede om retten til at definere den fornuftige ageren. Hvis man følger de kilder, som er en del af forhandlingen med udlandet, kan man se en tydelig tendens. I kilderne fra før årsskiftet 1628/29 er der tale om aktionistiske aftaler.⁴⁸ I kilderne efter årsskiftet er det aftaler, som ikke bruger krigen som middel til opnåelsen

47. Fx Christian IV til Christian Friis af 28. februar 1629 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 168) og Rigsrådet til Christian IV af 6. maj 1628 (Erslev 1887-88, nr. 153).

48. Traktat mellem Danmark og Sverige angående gensidig understøttelse af 28. april 1628 (Laursen 1917, nr. 3); Overenskomst mellem Christian IV og Gustav II Adolf angående Stralsunds defension af 17. september 1628 (Laursen 1917, nr. 4); Rigsrådet til Axel Oxenstierna af 26. september 1628 (Erslev 1887-88, nr. 166).

af målene.⁴⁹ I denne sammenhæng kan også Ulfsbækmødet forstås. På en eller anden måde sker der en forskydning mellem de to diskursive strategier, så den passive strategi får overtaget.

Kontekstualisering af Ulfsbækmødet

Hvis man skal holde begivenhederne i Ulfsbæk præstegård op mod den i de foregående afsnit skabte kontekst, kan man sige, at mødets manglende udmøntning i et militært samarbejde tydeligvis var i overensstemmelse med rådets strategi. Hvorfor udtrykte Christian IV, som det er fremhævet af Jespersen,⁵⁰ så efterfølgende sin tilfredshed med mødet? Det, han faktisk skrev, var: »Den sammenkomst til wulssbeck giick, gud uerre loffuid, ret uel aff, saat uy skyltiss gode uenner ad«.⁵¹ Den traditionelle tolkning har lagt vægt på ordene »ret uel aff« og forstået dem på den måde, at Christian IV stort set var tilfreds med mødets forløb og resultat. Hvis man sammenholder det med sidste afsnit i samme brev, hvori han lægger an til en fortsættelse af krigen, kunne man også sige, at den væsentlige del af sætningen er »saat uy skyltiss gode uenner ad«. Det, der var gået vel af, var at holde et møde med Gustav Adolf, hvor Christian IV på grund af rigsrådet absolut intet havde at komme med, uden at Gustav Adolf vendte sin vilje til krig mod Danmark. Dette lykkedes. Gustav Adolf reagerede ikke aggressivt, men mystificeret.⁵² Kort tid efter bad han den svenske agent i Danmark om at komme med en forklaring på, hvorfor Christian IV ikke havde villet samarbejde. Ifølge Erslev svarede den svenske agent Buræus, at det var rigsrådets skyld.⁵³ Også internt i kilderne fra mødet er der noget, der understøtter denne konklusion.

Der er ingen tvivl om, at det officielt var kongens sag at føre udenrigspolitikken. Alligevel er det i Sehesteds beretning næsten udelukkende rådet, der kommer med holdninger.⁵⁴ Det er rådet, der fremlægger rigets po-

49. Freden i Lübeck af 12. maj 1629 (Laursen 1917, nr. 5).

50. Jespersen 1982, s. 422.

51. Christian IV til Christian Friis af 28. februar 1629 (Bricka & Fridericia 1889-91, nr. 168). I Bricka og Fridericias kildeudgivelse har de ikke været loyale over for kommateringen i det originale brev. Kommateringen kan i dette tilfælde være meningsforstyrende. Brevet findes i original i Rigsarkivet, Kongehusets arkiv, Christian IV, egenhændigt brev af 28/2 1629. Christian IV har ikke sat nogen kommaer, hvilket ikke skulle ødelægge denne artikels tolkning af brevet.

52. Gustav II Adolf til Axel Oxenstierna af 5. marts 1629 (*Rikskanslerernas skrifter och brev-vexling*, utg. av Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien, Stockholm 1888, 2. afd. I, s. 458-464).

53. Erslev 1887-88, s. 217 note 2.

54. Christen Thomesen Sehesteds optegnelser i Becker 1843, s. 125-130. Se især s. 129.

litik. De tydeligst fremstillede skildringer fra mødet er rådets forhandlinger.⁵⁵ Sehested lægger overhovedet ikke vægt på kongens ord. Dette kunne tyde på, at kongens ord ikke var det væsentligste. Han var blot på en diplomatisk mission for rådet. Hvordan denne magtdeling konkret er kommet i stand, foreligger der intet om i kilderne, men det er ikke svært at forestille sig, hvorfor Christian IV er gået med til denne strategi. Han havde som tidligere nævnt ikke den store tillid til fredsforhandlingerne. Det forekommer mig sandsynligt, at han har regnet med, at de ville bryde sammen. Et krav fra råderne om at afstå fra yderligere krigshandlinger har derfor i situationen ikke virket som et stort offer. De ville vel komme til fornuft, når forhandlingerne i Lübeck brød sammen. Efter det efter Christian IV's mening vellykkede møde i Ulfsbæk var det ikke umuligt, at man på et senere tidspunkt kunne komme overens med Sverige på en eller anden måde. Den passive optræden i Ulfsbæk stod altså ikke i kongens øjne som en blokering for hans politik, kun som en forsinkelse.

Det var Christian IV, der indkaldte til Ulfsbækmødet.⁵⁶ På det foreliggende kildegrundlag kan man se, at det i september 1628 var den aktionistiske strategi, der dominerede den danske udenrigspolitiske diskurs.⁵⁷ Sandsynligvis har Christian IV også troet, at dette var tilfældet den 12. december 1628, hvor der blev indkaldt til mødet. Begivenhederne på mødet viser, at sådan var det ikke. Christian IV's motiver for indkaldelsen til mødet var at skabe en eller anden form for offensiv alliance med svenskerne, men grundet rådets modstand var dette ikke muligt. Han ændrede derfor strategi, og i stedet ønskede han blot, at mødet ikke forværrede forholdet til naboen. Hele tiden med den opfattelse i baghovedet, at forhandlinger ikke kunne give resultat, og at rådets modstand mod aggressiv krigsførelse hurtigt ville blive overflødig.

Konklusion

I 1628 var den danske udenrigspolitiske diskurs organiseret omkring landets problematiske militære situation. Diskursen var ennemæssigt orienteret omkring forskellige måder at få løst dette problem på. Der eksisterede to diskursive strategier, som konkurrerede om dominansen – retten til

55. Becker 1843, s. 128f.

56. Gennem den svenske agent Rasch (Christoffer Rasch til Gustav II Adolf af 12. december 1628, Riksarkivet, Stockholm, Germanica, vol. 252).

57. Rigsrådet til Axel Oxenstierna af 26. september 1628 (Erslev 1887-88, nr. 166).

at definere den hensigtsmæssige ageren. På den ene side var der en aktionistisk strategi, som gennem en fortsættelse af krigen ønskede en genopretning af både landets territoriale omfang og prestigeorienterede status. På den anden side var der en passiv strategi, som gennem forhandlinger og defensive militære tiltag fokuserede først og fremmest på en bevarelse af det territoriale omfang, men med meget stor vægt lagt på hensynet til rigets økonomi. Kongen repræsenterede den første, rigsrådet den anden.

I perioden frem til årsskiftet 1628/29 viser aftalerne med Sverige og rigsrådets brev til Axel Oxenstierna, at det var kongens aktionistiske strategi, der havde dominansen over de udenrigspolitiske udsagn. Efter årsskiftet tyder alt på, at denne balance var forrykket. Både Ulfsbækmødet og freden i Lübeck er i overensstemmelse med den passive strategi. Ud fra dette kan kongens indkaldelse af Ulfsbækmødet ses i forhold til den aktionistiske strategi, som sigtede mod dannelse af en offensiv alliance med Sverige, hvorimod den danske optræden på mødet skal tolkes i forhold til den passive strategi. At mødet kunne have positive virkninger på Lübeckforhandlingerne har nok ikke generet nogen. En forståelse af mødet skal derfor ikke tage udgangspunkt i en listig diplomatisk manøvre, men i en indre konflikt centreret omkring omkostninger og muligheder ved krigens videreførelse.

Knud J.V. Jespersen mener, at Ulfsbækmødet var en stor diplomatisk triumf, hvor det lykkedes den danske stat at bruge en ikke alvorligt ment forhandling med Sverige til at presse de kejserlige forhandlere i Lübeck til at give Danmark en lempeligere fred. Jespersen vedkender sig ikke eksplicit, at hans tolkning af mødet er funderet i den statsvidenskabelige skole, som kaldes realismen, men det kan implicit læses ud af hans tekst.

For at forklare, hvordan og hvorfor det her fremlagte forsøg på en nytolkning af Ulfsbækmødet adskiller sig fra Jespersens, kan man anvende en primitiv opdeling af historiefagets praksis. Man kan sige, at en historikers arbejde består af tre dele. For det første en empirisk del, hvor kilderne udvælges og vurderes kritisk for at afgøre, hvilke kilder der har relevans for emnet. For det andet en teoretisk del, hvor kildernes indhold ordnes og struktureres til meningsgivende sammenhænge. For det tredje en praktisk del, hvor disse meningsgivende sammenhænge formuleres i en historisk beretning. Denne overfladiske skitse af en historikers arbejdsproces kan bruges som en guide til, hvor de to tolkninger adskiller sig.

I den empiriske fase er der stor forskel på, hvordan man udvælger kilderne. Diskursanalysens fokus på dannelsen af en kontekst og forståelse af undersøgelsens objekt som det sagte inden for den diskursive formation gør, at jeg anvender andre kilder, end der normalt bruges til belysning

af Ulfsbækmødet. Jespersen bruger kilder, som enten er levn fra mødet eller beretninger skrevet af personer, der var til stede på mødet. Jeg har brugt udenrigspolitiske akter fra en toårig periode, hvor de af Jespersen brugte kilder indgår som en lille del. Denne kildeudvælgelse kunne også være foretaget af Jespersen, men forskellen er, at han kan lave en analyse af den lille mængde kilder, mens det i en diskursanalyse er nødvendigt at holde fokus på det generelle og dermed anvende de mange kilder.

I den teoretiske fase ligger den væsentligste adskillelse mellem de forskellige tolkninger. Jespersen har holdt sine kilder op mod en kontekst, som er en forforståelse af udenrigspolitik i form af den såkaldte realisme. Jeg har gennem en tekstanalyse fokuseret på udsigelsesret, vidensobjekter, komposition og begrebsanvendelse dannet en overordnet forståelse af, hvordan udenrigspolitikken blev konstitueret gennem en konkurrence mellem to diskursive strategier. Denne tolkning af udenrigspolitikken generelt i perioden har jeg sammenholdt med de kilder, som også Jespersen har brugt, idet jeg derigennem har skabt en ny tolkning af, hvordan motiverne til indkaldelsen af og deltagernes ageren på Ulfsbækmødet skal forstås.

I den praktiske fase er den største forskel, at Jespersens meningsgenerering er implicit, mens min er eksplicit. Derfor er det formidlingsmæssigt muligt at gøre fremstillingen af tolkningen åben for læseren. Af en videnskabelig arbejdsform kræves det som regel, at man kan redegøre for, hvordan man er kommet frem til sine resultater. Det er min overbevisning, at dette er lettere, hvis man anvender diskursanalyse.

Det afgørende moment, der skaber forskellen mellem en diskursanalyse og en normal historisk analyse, er den ændrede opfattelse af begrebet tekst. Det er logisk, at hvis sproget skal gennemskues, er det nødvendigt at kunne redegøre for, hvilke regler og strukturer teksterne er skabt ud fra. Denne tolkning er kun mulig på grundlag af andre tekster, hvilket automatisk fører til, at undersøgelsens objekt bliver talen om et givent emne og dermed til den udvidelse af mængden af levn, som tidligere er beskrevet. Samtidig fordrer en videnskabelig tilgang til tolkning, at man formaliserer analysen, så den bliver mere åben. Diskursanalysen, som den er formuleret af Michel Foucault og andre, er en måde at gennemføre den formalisering på, hvis anvendelighed jeg håber at have påvist i denne artikel.

En stor del af artiklen har handlet om at problematisere en bestemt tolkning af Ulfsbækmødet 1629, men det er min opfattelse, at argumenterne i artiklen har videre betydning. De sidste års reviderede tekstbegreb og nye metodiske strømninger bør i højere grad implementeres i den historievidenskabelige metode.

Den klassiske kildekritik giver os et fremragende redskab til at bestemme vor empiris status. Dette redskab kan blot ikke længere stå alene. Kildekritikken fungerer negativt, fordi den fortæller, hvilke problemer der kan være i forbindelse med kildeanvendelsen. Man kan sige, at kildekritikken i virkeligheden ikke åbner for mere avanceret historieskrivning end den annalistiske.⁵⁸ Dette er udmærket, men i samme øjeblik man stiller et mere avanceret spørgsmål, som fx *hvorfor* noget skete, er en tolkning nødvendig. Kildekritikken giver os redskaberne til at klargøre, at Christian IV var i Ulfsbæk præstegård i februar 1629, men man kan ikke med sikkerhed sige, hvorfor han var der. Kildekritikken og diskursanalysen har altså forskellige formål, men de udelukker ikke hinanden. Med denne artikel håber jeg at have antydnet, at diskursanalysen kan udvikles til en overbygning på kildekritikken, som kan give os mere kvalificeret viden. Diskursanalysen er et bud på, hvordan historievitenskaben kan forholde sig til den udfordring, som humanvidenskaberne er stillet over for gennem *the literary turn*.

Summary

Asser Amdisen: Discourse Analysis as a Historical Method. A New Interpretation of the Ulfsbæk Meeting of 1629

Throughout the 1980s, the use of discourse analysis became fashionable within history at an international level. In Danish historical science, however, discourse analysis never really caught on. This article presents a concrete example of the employment of discourse analysis in the form of an enquiry into the foreign political discourse in Denmark 1628-29. Its purpose is to carry out a re-interpretation of the meeting which took place in February 1629 in the small town of Ulfsbæk between the Danish king Christian IV and the Swedish king Gustavus II Adolphus. The background of the meeting was the involvement of the Danish king in the Thirty Years War, which had led to his defeat at Lutter am Barenberg in 1626 and the subsequent occupation of a large part of Denmark by impe-

58. Denne observation finder man blandt andet hos Roland Barthes, som om historikeren siger: »The historian is not so much collector of facts as a collector and relater of signifiers...« (Roland Barthes, *The Discourse of History*, Cambridge 1967, her citeret fra Keith Jenkins (ed.), *The Postmodern History Reader*, London and New York 1997, s. 121). Barthes fører argumentet videre og konkluderer – efter min mening fejlagtigt – at historievitenskaben overhovedet ikke kan sige noget om virkeligheden (s. 122f).

rial troops. The meeting took place on the initiative of the Danish king but did not lead to any tangible results. The intentions of Christian IV in calling the meeting have been variously interpreted. In 1981, Knud J.V. Jespersen interpreted the Ulfsbæk Meeting in the light of the differing political interests of the two powers. In contrast, the present article maintains that the meeting should be understood against the background of two different discursive strategies within Denmark, an active one championed by the king, and a passive one represented by the »Rigsraad« (Council of the Realm). With this concrete example as a point of departure, it is argued that discourse analysis should be given a larger role in Danish history as a historical method, which can be erected on the basis of the traditional historical criticism.

(Translated by Sheila & Jørgen Peder Clausager)